

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

Уређивачки одбор:

*др Ирена Грицкај, др Милка Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Кайиџић, Блаже
Конески, др Тине Лојар, др Александар Младеновић, др Асим Пецо,
др Миљар Пешикан, др Живојин Сијанојчић*

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

XXXIII књ.

БЕОГРАД

1977

ДЕКЛИНАЦИЈА ИМЕНИЦА ПРАСЛОВЕНСКИХ *Ū* ОСНОВА У ВРБНИЧКОМ И ДОБРИЊСКОМ ГОВОРУ ОСТРВА КРКА

Једна од најархаичнијих морфолошких особина једног дела чакавских говора је чување старе прасловенске деклинације именица *ŷ* основа. По овој деклинацији, са праиндоевропског становишта, мењао се мали број именица углавном женског рода. Ни у словенским језицима број тих именица није био велик, мада су се ту прикључиле и неке именице које су позајмљене из германских језика где је германско *ō* замењено словенским *ŷ* (*loky*: старовисоконемачко *lahha*, *smoky*: готско **smakko*, *crŷky*: готско **kirikō*, *buky*: готско **bōkō*).¹ Са словенског гледишта за ове именице је карактеристично да су биле искључиво женског рода и да су се у засебном развоју појединих словенских језика — у већини њих — утопиле или у деклинацију именица са основом на *ī* или у деклинацију именица са основом на *ā*. Трагове губљења старе деклинације именица *ŷ* основа, односно њиховог мешања са именицама *ī* и *ā* основа, налазимо већ у најстаријим словенским писаним споменицима. С друге стране, сачуване трагове те деклинације — заправо њену срж, кад је реч о једнини — налазимо у неким савременим чакавским говорима.

Ми смо судбину ових именица пратили на основу обимне грађе о Врбнику коју је објавио Иван Жиц у *Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena* (у неколико бројева тога зборника) и на основу поопширне студије Ива Јеленковића *Mikrotoponimija dobriñjskog područja na otoku Krku* објављене у *Hrvatskom dijalektološkom zborniku*, књига 3, Загреб 1973. То не значи да се ове именице нису слично развијале у још неким чакавским говорима (исп. Mięczyław Malecki, *O podział gwar Krku*, *Prace filologiczne XIV*, Warszawa 1929, стр. 562—581; такође и Иван Милчетић, *Čakavština kvarner-*

¹ Др Радосав Бошковић, *О именичким основама словенским*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XXXIV, св. 3—4, Београд, 1968, стр. 262.

skih otoka, Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti CXXI, стр. 92—131). Нас је, међутим, више интересовало чување старе деклинације именица *ī* основа као морфолошка појава, као ретка и необична морфолошка појава, а мање — њено распрострањање у савременим чакавским говорима.

Према поменутом материјалу именице *ī* основа у врбничком и добрињском говору у једнини имају ове облике:

у Врбнику	у Добрињу
n. loki, lokva, lokvi	n. lokī
g. lokve	g. lokvė
d. lokvi	d. lokvì
a. loki	a. lokī
i. lokvun	i. lōkvūn (lokvùn)
l. lokvi	l. lokvī

Већ на први поглед да се приметити да су облици сингулара ових именица идентични у оба говора, те бисмо надаље могли говорити о једној парадигми, уз две напомене које ваља имати на уму: прво, речи из добрињског говора су редовно акцензоване, у материјалу из врбничког говора није обележаван акценат *и*, друго, у врбничком говору налазимо поред основног облика за ном. синг. (*loki*), још и друге облике (*lokva*, *lokvi*) који свакако заслужују посебну пажњу.

Напомене о једниним *ī*адежима

Номинатив једине

Стари завршетак номинатива једине именица *ī* основа био је *-y* (исп. ст. сл. *любѣѣ*, *неплодѣѣ*, *смокѣѣ*, *ѡрѡжѣѣ*, *црѣѣѣ* и др.).² Овакви облици номинатива, међутим, по правилу, нису сачувани у словенским језицима јер су именице *ī* основа у већини словенских језика прешле у друге деклинационе типове, то јест, почеле су се мењати или по обрасцу именица женског рода на *ā* (српскохрв. *смоква*, *црква*, *свекрва*) или по обрасцу именица женског рода на *ī* (рус. *цѣрковѣѣ*, *свѣкровѣѣ*). Од тог општег правила на својеврстан начин одступају чакавски говори

² Fr. Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen III*, Wien, 1876, стр. 39.

о којима је овде реч. Како и у коликој мери — видећемо из приложеног материјала.

У савременом врбничком и добрињском говору најчешће се ном. јединине код ових именица завршава на *-i* (<*y*): *loki* (IV 228, 235, V 225, XX 118), *criki* (IV 224, V 216, 220, 221, 222, XV 164, XX 93), *žuki* (IV 221, V 67, 68, 71, VI 182, XV 196), *smoki* (V 53, 68, 70, 71, 216, VI 9, XXXIII 48, 63), *uliki* (V 53, 68, 69, 71, VI 182, XXXIII 33, 48, 53, 54), *pečuri* (V 52, 58, 69, 70), *praski* (V 53), *bliti* (V 58, 67, 68), *broški* (V 67, XXXIII 45, 47, 61), *gali* (V 68), *kruši* (V 69), *oskoruši* (V 69, VII 328), *sparogi* (V 70), *tiki* (V 71, 79, 81, 234, VII 303, XX 265, 280), *moruzgi* (V 73), *ladi* (V 216, VII 336, 337), *suroti* (VI 12, 13, 23), *dreti* (VI 162), *guži* (VII 332), *beči* (VII 325) — Врбник; *mūri* (XL 238; HDZ III 196, 234, 253, 270), *gāli* (XL 238), *šiški* (XL 239; HDZ III 274), *crikī* (HDZ III 188, 217, 234), *drēti* (XL 224), *gužī* (HDZ III 188), *žūki* (HDZ III 239, 245, 247), *jēli* (HDZ III 284), *smokī* (HDZ III 188, 236, 254), *lokī* (HDZ III 188, 194, 222, 226, 234, 235, 249, 258), *hrūši* (HDZ III 197, 204, 226, 234), *tīki* (HDZ III 234, 247), *prāski* (HDZ III 218, 234, 247), *bočī* (HDZ III 234, 261), *brūli* (HDZ III 254), *špārogi* (HDZ III 226), *lobodī* (HDZ III 205), *ōskruši* (HDZ III 283) — Добрињ.

Ово су, дакле, стари облици номинатива јединине ових именица са наставком *-y*, разуме се — после извршене фонетске промене *y > i*.

Овакви облици номинатива јединине именица старих *ī* основа, осим у једном делу чакавских говора, сачувани су још у словињском језику: *cérki*, *mārxī*, *krā³* и у полапском језику: *cərt'áj*, *rāt'áj*, *kārāj*. Занимљиво је да је у полапском језику ова категорија именица била продуктивна, то јест, један број именица позајмљених из немачког језика уклопио се — преко номинатива јединине — у ову деклинацију: *gurt'áj* < *gurk-у (нем. Gurke — краставац), *rač'áj* (Rache — освета), *sod'áj* (средњедоњоњемачко *sage*), *tūd'áj* (с. д. н. *tüge*) итд.⁴

Посебну пажњу заслужује именица *kri* (крв) која се још у до-историјској епоси у већини словенских језика почела мењати по обрасцу *ī* основа. Тако, стари облик номинатива ове именице *kry — по *ī* основама — није посведочен у старословенским споменицима. У њима се код ове именице у номинативу јединине редовно јавља облик акузатива јединине — *крѣвъ*, а то је, несумњиво, утицај основа на *ī* код којих су такође номинатив и акузатив једнаки. Да је ова именица, међутим,

³ Fran Ramovš, *Morfologija*, Ljubljana 1952, str. 68.

⁴ Tadeusz Lehr-Splawiński, *Gramatyka połabska*, str. 156.

имала некад облик номинатива једине по *ī* основама — *kry показује нам старопољски језик: *kry* (пољ. *krew*), полапски — *kārāi* (< *kry); на њега упућују и словеначки облик номинатива једине *kri* и, нарочито, стање у врбничком говору или, уопштеније речено, прилике у једном делу чакавског дијалекта српскохрватског језика где ова именица у номинативу једине увек гласи *kri* (V 56, 80, 201, 202, 203, 204, 206, 212, 213, VI 1, 3, 171, 172, 174, 177, 186, XX 115, XXI 37, 38, 39, 40, 43), а у осталим падежима (ген. *kerve*, дат. *kervi*, ак. *kri*, инстр. *keruin*) потпуно се подудара са облицима осталих именица *ī* основа: *crki*, *smoki* итд.

Толико о најстаријим облицима номинатива једине именица *ī* основа, о облицима на *-y*, и о њиховим несумњивим траговима, или — тачније и прецизније — о њиховом чувању у врбничком и добрињском говору. У овим говорима има, међутим, и друкчијих облика овог падежа. Они се јављају као резултат аналогije, — утицаја других категорија именица. Тако, на пример, још у старословенском језику су под утицајем *ī* основа изједначили се номинатив и акузатив ових именица на тај начин што се форма акузатива почела употребљавати и у номинативу једине: ст. сл. ном. једн. *кръвъ* као и *смокъвъ*, *ѡрлѣгъвъ* у неким црквенословенским текстовима (упор. Fr. Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen III*, Wien, 1876, стр. 39). Ових облика, са завршетком *-ъв-ъ*, нема у врбничком и добрињском говору, — не само у номинативу него ни у акузативу где бисмо их свакако очекивали. У њима се десило нешто друго. Шта — видећемо када буде реч о акузативу једине.

У врбничком говору налазимо номинативе једине именица *ī* основа са завршетком *-v-a*, поред, разуме се, оних на *-i* (< *y*) који су много чешћи: *lokva* (IV 234), *crikva* (IV 224, XX 263), *pečurva* (V 53, 69), *smokva* (XXXIII 63), *broskva* (V 67), *galva* (V 68), *jelva* (V 68), *krušva* (V 69), *sparogva* (V 70), *šiškva* (V 70), *tikva* (V 71), *moruzgva* (V 73). (У материјалу из добрињског говора нисмо нашли примере за овакав облик номинатива једине.)

Ови облици су, сами по себи, јасни. Ради се о уопштавању основе косих падежа и номинативном завршетку *-a* од именица *ā* основа. Друго је питање како су именице типа *жена* могле у номинативу једине своје *-a* наметнути именицама *ī* основа у говору који веома добро чува старо стање — старе номинативе на *-y* (> *i*). Могло би се на више начина покушати одговорити на ово питање, али тешко је рећи шта је тачно и несумњиво.

Најлогичније би било претпоставити да је наставак *-a* код ових именица добијен од именица *ā* основа по угледу на плурал где су још у најстаријим писаним споменицима посведочени исти облици за ове две категорије именица. Таква је ситуација, што се плурала тице, и у поменутичакавским говорима. И код њих се, дакле, у плуралу именице *ī* основа мењају по обрасцу именица *ā* основа. У једину би тај утицај могао најлакше продрети преко генитива јер се и код једних и код других именица овај падеж завршава на *-e*, а дужину на том *-e* код именица *ī* основа (упор. *lokvẽ, crikvẽ, žičvẽ* итд. — у Добрињу) најлакше би било објаснити утицајем *ā* основа. Све би ово било једноставно, логично и прихватљиво да није других околности — специфичних за говоре о којима је реч — које нас нагоне да одговор, ипак, потражимо на некој другој страни. Које су то специфичности?

а) Генитив једине именица типа *жена* у овим говорима не завршава се на *-e* јер се верно чува разлика између меких и тврђих основа, упор. ген. једн.: *vodi* (IV 228), *ruki* (V 52), *stani* (V 55), *hrani* (V 58), *glavi* (V 78), *nogi* (V 82): *zemje* (IV 229), *kuće* (IV 230), *škuje* (V 55), *duše* (V 83), *kože* (VI 8), *burače* (VI 12) итд. (Врбник).

б) Утицај *ā* основа није посведочен у осталим облицима једине код ових именица. На пример, у акузативу једине нема ни једног примера по *ā* основама. (Једнакост завршетака неких других падежа једних и других именица, — осим, у извесном смислу, кад је реч о инструменталу једине — не даје нам за право да говоримо о сигурном утицају именица *ā* основа.)

с) У Врбнику је посведочено мало облика номинатива једине именица *ī* основа на *-a*, могло би се рећи и — веома мало, кад се упореде са облицима на *-i*. С друге стране, у Добрињу немамо посведочених облика на *-a* што нам, у најмању руку, потврђује да их је тамо врло мало, — ако их уопште има.

Шта се, према томе, може поуздано рећи за номинативе типа *lokva*, *stokva* и сл., осим онога што се сигурно зна — да су настали аналогично према именицама *ā* основа?

Прво, — таквих облика номинатива на *-a* именица *ī* основа је врло мало у овим говорима; они су, свакако, секундарни и сигурно су најмлађи облици овог падежа.

Друго, — утицај именица *ā* основа на *ī* основе није био довољно јак да би се јавило двојство облика у косим падежима и да бисмо могли говорити о распадању старе деклинације *ī* основа и њеном потискивању од стране много продуктивнијих и бројнијих именица *ā* основа.

Треће, — ове облике на *-a* највероватније треба посматрати као посебне, паралелне са облицима на *-i*, облике узете из других говора острва Крка — из западних говора Крка⁵ — облике у којима се, у крајњој анализи, назире утицај штокавског дијалекта.

Најзад, у овим говорима налазимо и трећу врсту облика номинатива јединице: *lokvi* (IV 234), *vela crikvi* (XX 279), *tikvi* (V 71) — Врбник. Овај необичан и, сам по себи, врло занимљив облик номинатива јединице именица *ī* основа налазимо још у ст. сл. језику: *смокви* Супр. 345. 5; 348. 4⁶ и — знатно чешће — у црквенословенском језику: *br̃-dokvi* (Mikl. 45)⁷, *цркви* (Mikl. 1105), *јѣтѣрѣви*, *етрѣви* (Mikl. 1168) — бугарска редакција; *нѣлодѣви* (Mikl. 434), *цркви* (Mikl. 1105), *люѣѣви* (Вондрак, н. д. 425) — српска редакција и *цркви* (Mikl. 1105) — руска редакција.

Било је више покушаја да се ови облици објасне. Навешћемо, у главним цртама, неколико најкарактеристичнијих.

В а ж н и тумачи словачки облик *svatvu* као стари облик номинатива *ī* основа *svatu*, са старим наставком *-u* и са *-v-* које је аналошко, пренесено из косих падежа (ген. *svatve* итд.)⁸ Са њим се у потпуности слаже *Травничек*⁹ који на идентичан начин објашњава чешке облике *svekrvy* и *svatvu* — дакле, као старе облике *svekrv* и *svatu* измењене у *svekrvy*, *svatvu* под утицајем косих падежа — и при томе се позива на Важног. Оваквом тумачењу одлучно се супротстављају старословенске прилике. Наиме, у ст. сл. споменицима налазимо облик *смокви*, али не налазимо ниједан облик **smokvy* или **svekrvy* или нешто слично.

Занимљиво објашњење западнословенских облика типа *svatvu* даје Махек.¹⁰ И он помиње Важног и његово објашњење облика *svatvu*, али се не слаже с њим, то јест, прихвата да је *-v-* из косих падежа, али полази од облика *svatvi* и каже да се словачка форма *svatvu* изговара као *svatvi* што одговара чешком *svatvi*, а што се постанка тиче — и

⁵ Mieczyslaw Malecki, *O podział gwar Krku*, Prace filologiczne XIV, Warszawa 1929, str. 562—581.

⁶ W. Vondrák, *Altkirchenslavische Grammatik*, Berlin, 1912, str. 425.

⁷ Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae 1862—1865.

⁸ Václav Vážny, *Prispevky k slovenskému dialektickému slovníku*, Sborník matice slovenskej II, 1924, str. 191, 192.

⁹ Fr. Trávníček, *Gramatické drobnosti*, Časopis pro moderní filologii a literatury, 1926, str. 97, 98.

¹⁰ V. Machek, *Aus der slavischen Hochzeitsterminologie*, Zeitschrift für slavische Philologie XVIII, 1942, str. 319, 320.

чешко *svatvi* и словачко *svatvi* постало је, по њему, од *svatv-ъji аналогно као *pan-ъji* (госпођа). На овај начин тешко би се могло објаснити ст. сл. смокви и чакавско *lokvi*, *crikvi* итд.

Француски компаративиста, А. Вајан, објашњавајући номинативе на *-vi* у ст. сл. и цркв. сл. језику каже да је ту уопштена мека основа из косих падежа (црѣкв-), а наставак *-и* место *-ы* добијен је аналогичном према именицама типа поустѣиѣи што се, како он тврди, није могло десити пре појаве мешања гласова *i* и *y* (упор. А. Вајан, Руководство по старославјанском језику, Москва 1952, стр. 138). Ако изуземо оно у чему се сви слажу — да је код ових облика уопштена основа косих падежа, Вајан је у праву још и кад тврди да ови облици, облици номинатива јединине на *-i*, нису могли настати пре појаве међусобног мешања гласова *i* и *y* (XI век). Он, међутим, не би био у праву кад каже да су ти облици настали аналогичном према именицама типа господѣиѣи зато што у том периоду ова категорија именица изумире и не би се могло прихватити да је као таква могла наметнути своје *-i* именицама *ī* основа.

Наставак *-i* у облицима номинатива јединине именица *ī* основа уместо старог *-y* добијен је, по нашем мишљењу, под утицајем именица типа: *bъči, ген. *bъčъve*; цркв. сл. *dli*, ген. *dľъve*; *goži, ген. *gožъve* итд. (Реконструкцију облика и етимолошко тумачење ових именица видети код Вајана: Grammaire comparée des Langues slaves II, 2, стр. 284—285).

Генитив јединине

Једини завршетак генитива јединине именица *ī* основа у овим говорима је *-e* — стари завршетак генитива јединине код ових именица: *z lokve* (V 210), *od crikve* (IV 224, 232, V 221, 222) *ze crikve* (XV 199), *od žukve* (IV 221, 222, V 58, VII 315, XV 196, XXXIII 60), *od stare žukve* (VI 11), *žukve* (VI 170), *od ulikve* (V 58, VI 170, XXXIII 53), *od smokve* (V 58, 236, VI 10, XV 185), *vrst smokve* (V 67), *po pol suhe smokve* (XV 169), *od praskve* (V 58, 59, XV 166), *peľn kerve* (V 75), *nima kerve* (V 209), *kerve* (V 212), *prez kerve* (VI 32), *pašće kerve* (VI 31), *kerščanske kerve* (VI 185), *one iste kerve* (VI 172), *krve* (XX 91, 99, 116, 259, 268, 282), *od kerve* (XXI 39), *od blitve* (VI 173, 174), *blitve* (XXXIII 42), *od bele blitve* (VI 178), *struk broskve* (V 69), *broskve* (XXXIII 42), *čeber broskve* (XXXIII 39), *s tikve* (XV 166, XX 100, 107), *od ladve* (VII 336), *namesto ladve* (VII 337), *dvi tretini ladve* (VII 336), *surotve* (VI 12), *mesto dretve* (VI 45), *od dretve* (VI 162), *od gužve* (VII 315), *z bečve* (VI 181, VII 326, XX 103, 279), *z ove lukve* (VII 351), *spod Rikve* (IV 239), *z Rikve* (VII 310, XXXIII 72), *od kunjve* (VI 21), *od murve* (VI 171), *od bukve* (VII 303), *od rozgve* (XXXIII

62) — Врбник; *ùlikvè* (XL 240, HDZ III 234), *ùlikve* (HDZ III 199), *šiškvè* (XL 239, HDZ III 274), *mùrvè* (XL 238, HDZ III 234, 253, 270), *od mùrvè* (XL 222), *gàlvè* (XL 238), *crikvè* (HDZ III 217, 234), *pòli crikvè* (HDZ III 195), *od drètvè* (XL 224), *od žùkve* (HDZ III 239), *žùkvè* (HDZ III 245), *jèlvè* (HDZ III 284), *smokvè* (HDZ III 188, 236, 254), *lokvè* (HDZ III 226, 235), *z Lokvè* (HDZ III 234), *z vèlè lokvè* (HDZ III 258), *hrùšve* (HDZ III 204, 226), *hrùšvè* (HDZ III 197, 234), *ikvè* (HDZ III 234), *pràškvè* (HDZ III 234), *bočvè* (HDZ III 234, 261), *brùlvè* (HDZ III 254), *špàrogvè* (HDZ III 226), *lobodvè* (HDZ III 205), *òskorušve* (HDZ III 283) — Добрињ.

Скреће на себе пажњу дужина на завршетку *-e* у добрињском говору: *ùlikvè*, *mùrvè*, *crikvè*, *žùkvè* итд. Као што је већ поменуто, не можемо је објаснити утицајем именица *ā* основа јер оба ова говора — и врбнички и добрињски — чувају у генитиву једнине именица *ā* основа стари наставак *-y > i*, то јест, чувају стару разлику међу облицима овог падежа код *ā* и *iā* основа (*žen̄i* : *dušē*). Кад се та разлика не би чувала и кад би именице тврде варијанте, типа *жена*, добиле наставак *-ē* у генитиву једнине, свакако би њихов утицај на именице *ī* основа био знатно већи и, највероватније, десило би се исто оно што и у што-кавском дијалекту српскохрватског језика где су именице *ī* основа у генитиву једнине добиле дужину на завршетку *-e* од именица *ā* основа и преко потпуне једнакости ових облика сасвим се уклопиле у деклинацију тих најпродуктивнијих и најбројнијих именица женског рода.

Како, према томе, треба схватити дужину на генитивном наставку *-e* у добрињском говору? Најбоље је, чини се, прихватити Вајаново мишљење да је ова дужина добијена из заменичке деклинације — ст. сл. *-oje* и *eje* које раном контракцијом даје *ē* у српскохрватском језику.¹¹

Датив једнине

Мада нам материјали дају релативно мали број примера, може се са сигурношћу тврдити да именице *ī* основа у дативу једнине имају у овим говорима наставак *-i*, стари наставак датива једнине код ових именица: *ulikvi* (XXXIII 53, 54), *kervi* (XXI 37), *ladvi* (VII 336, 337) — Врбник.

Пада у очи својеврстан и доста необичан завршетак датива једнине код именице *criki*. Ова именица — за разлику од свих других — има облик датива једнине једнак са облицима номинатива односно акузатива: *kada* имају *roč criki* (XV 203), *gre criki* на *mašu* (XXXIII 70),

¹¹ A. Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, II, 2, str. 93.

gre *criki* (XXXIII 26) (Врбник). Шта представљају ови облици? Је ли то још један доказ за губљење граматичке свести код чакаваца о чему говори Милчетић (Rad JAZU, књ. 121, стр. 124), или се ту огледа утицај неког другог говора — донет овде преко црквенословенског језика. Будући да се овакви облици датива једине (једнаки номинативу односно акузативу) јављају само код ове именице — код именице *criki* — ми верујемо да се ту ради о утицају црквенословенског језика.

Акузатив једине

У говорима о којима је овде реч налазимо само једну врсту ових облика — само акузативе једине који су једнаки номинативу: *loki* (IV 228), *na loki* (XV 189), *v ubogu loki* (XX 267), *pred crik* (V 220), *za crik* (V 224), *criki* (XV 195), *žuki* (IV 221, XV 178, 193, 196, XXXIII 60), *na žuki* (XV 194, XXXIII 60), *zeme čistu žuki* (XXXIII 60), *uliki* (XXXIII 53, 68), *za uliki* (XXXIII 54), *suhu smoki* (XV 169, XX 258), *smoki* (XXXIII 54), *praski* (XXXIII 67), *kri* (V 209, VI 1, 3, 6, 170, 173, 178, 179, 180, 183, XXI 42), *bliti* (XXXIII 55), *broski* (XXXIII 35, 47, 48, 61), *kruši* (XXIII 67), *dibju kruši* (XXXIII 67), *oskoruši* (XXXIII 67), *pivatnu tiki* (V 236), *v jednu tiki* (XX 262), *v tiki* (XXXIII 53), *moruzgi* (XXXIII 10), *gorinsku ladi* (VII 335), *ladi* (VII 335, 336), *na ladi* (VII 336), *guži* (XXXIII 72), *beči* (V 219), *va beči* (XXXIII 62), *na 'nu luk*¹² (VII, 351) — Врбник; *drèti* (XL 224), *jeli* (XXXIII 145), *na Lokì* (HDZ III 234), *na Vèlù lokì* (HDZ III 258) — Добрињ.

Ово су, већ на први поглед, номинативи једине у служби акузатива. Морало би се, дакле, претпоставити да су у извесној епоси развитка — свакако доисторијској — ови говори имали код именица *ŷ* основа напоредну употребу облика номинатива и акузатива једине у оба ова падежа, на пример: ном. синг. *loky | *lokъvъ : ак. синг. *lokъvъ | *loky. У овом изједначавању облика номинатива и акузатива огледа се утицај именица *ŷ* основа, т.п.а *stvarь*, *kostь* и сл. А сам процес обличког изједначавања тих двају падежа није непознат у историјском развитку појединих словенских језика. О томе је, делимично, већ било речи у вези

¹² За именицу *luk* у врбничком говору нашли смо ове облике: ном. *luk*, ова *luk*, ова *luk* (VII 351, 352), ген. *z ove lukve* (VII 351), ак. на 'nu *luk* (VII 351), лок. на 'voj *lukvi*, на 'noj *lukvi* (VII 351). Облици генитива и локатива показују нам да се ова именица мења по истом обрасцу као и именице *criki*, *loki* и друге, дакле, по обрасцу некадашњих *ŷ* основа. Пада у очи, међутим, необичан и загонетан завршетак номинатива и акузатива. И овде је евидентна обличка једнакост ових двају падежа, но сâм облик није јасан.

са номинативом једнине. Овде ћемо додати и неколико примера из староруских споменика у којима за номинатив једнине налазимо овакве облике: крѣвь, цркѣвь (XI век), дорогѣвь, любѣвь (XII век), любовь, хороуговь (XIII век), любовь, хорюговь, церковь (XIV век).¹³ Све су ово облици акузатива једнине који су се почели употребљавати у функцији номинатива једнине. Управо овај моменат — употреба акузатива у функцији номинатива — био је пресудан за губљење старе *ī* деклинације и за потпуно уклапање већег дела именица овога типа у деклинацију именица женског рода које се у савременом руском језику у номинативу једнине завршавају на меки сугласник: *бровь, кровь, любовь, свекровь, церковь* и сл. (У основи ове савремене руске деклинације свакако је стара деклинација *ī* основа.)

Оно што је необично и карактеристично у изједначавању номинатива и акузатива именица *ī* основа у врбничком и добрињском говору јесте начин на који је оно извршено. За разлику од наведених црквенословенских и староруских прилика у овим чакавским говорима облици номинатива једнине су временом преузели на себе функцију акузатива једнине. То је, по нашем мишљењу, други важан моменат (поред чувања разлике у наставцима за генитив једнине именица женског рода на *-a* са тврдом и меком основом), који је омогућио чување старе деклинације *ī* основа у овим говорима.

Инструментал једнине

У инструменталу једнине именице *ī* основа у овим говорима имају наставак *-un*: *pred crikvun* (V 224, XV 197), *ze žukvun* (V 238, 250 XXXIII 51), *s kervun* (V 210, XV 167), *z surotvun* (VI 24), *ze gižvun* (VII 333) — Врбник; *s Lokvūn* (HDZ III 234), *s Vđlūn lokvūn* (HDZ III 258) — Добрињ. Исти овај завршетак имају и именице типа *жена*, — како тврде тако и меке варијанте: *z rukun i sekirun* (V 53), *s černun glavun* (V 61), *pod bradun* (V 62), *onun žilun* (VI 2), *s kuhanun vodun* (VI 4), *ze kožun* (VI 7), *z slamun i zemjun* (VI 9), *ze žlicun* (VI 13) — Врбник. Најзад, и именице некадашњих *ī* основа женског рода у овим говорима имају исти овај завршетак у инструменталу једнине: *māstun* (Добрињ), *kostūn* (Врбник), (упор. Милчетић, н. д. стр. 123).

Све именице женског рода, дакле, уопшtile су у инструменталу једнине веома рано — још у доисторијској епоси — један, заједнички

¹³ И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древне-русского языка по письменным памятникамъ*, I—III, Санктпетербургъ, 1893—1912.

наставак и данас се све, као што је показано, завршавају на *-it* које је, додајмо и то, првобитно било завршетак именица *ā* основа.

Локатив једине

Ни у овом падежу не налазимо овде старе облике, облике на *-e*. Налазимо, напротив, искључиво облике са завршетком *-i*: *na lokvi* (XXXIII 39), *po lokvi* (XXXIII 23), *na Verbenskoj crikvi* (V 77), *va crikvi* (V 221, VI 185), *v crikvi* (XXXIII 20), *na žukvi* (XXXIII 60), *na ladvi* (VII 335), *po svoj surovvi* (VI 13), *na 'voj lukvi* (VII 351), *na 'noj lukvi* (VII 351), *v Rikvi* (V 246, VI 8, 44, 184, VII 304, 305, 307, 321, 335, XV 163, 194), *u Rikvi* (XXXIII 45) — Врбник; *na crikvi* (XL 232), *na Lokvi* (HDZ III 222, 234), *na v'elōj lokvi* (HDZ III 258) — Добрињ.

Већ у старословенским споменицима налазимо наставак *-i* у локативу једине код ових именица, поред старог завршетка *-e* (упор. W. Vondrák, н. д. стр. 426). Тога двојства, као што се види, нема у врбничком и добрињском говору. У њима је потпуно преовладао новији завршетак *-i*, завршетак који се овде наметнуо под утицајем *ī* основа, а његови трагови у најстаријим писаним споменицима словенским наводе на закључак да је утицај *ī* основа на *ī* основе у овом падежу почео још у доисторијској епоси развјетка словенских језика.

Остаје, на крају, да се на основу свега онога што нам показују материјали и на основу онога што је речено о појединим облицима — резимира:

а) У данашњој промени именица старе деклинације по *ī* основама у врбничком и добрињском говору уочавају се, с једне стране, сачувани стари облици (номинатив — акузатив, генитив, датив) и, с друге стране, облици настали под утицајем именица *ā* основа (инструментал једине) или *ī* основа (локатив једине). Облици плурала ових именица изједначили су се, као и у свим другим словенским језицима, са облицима *ā* основа.

б) Сачуван је стари облик номинатива једине на *-i* (< *y*). Ове облике номинатива, поред поменутих чакавских говора, сачували су од словенских језика још само словињски и полапски. Вероватно није случајно што се у сва три случаја ради о говорима који се распростиру на крајњој периферији словенског језичког подручја.

с) У Врбнику су забележени и облици номинатива на *-va*, који су, као облици, свакако настали аналошки према именицама *ā* основа. Они су, међутим, у врбнички говор унети са стране, из других говора острва Крка у којима се именице некадашњих *ī* основа мењају у потпуности

по обрасцу именица типа *жена*. Ми, дакле, номинативе на *-ва* не узимамо као доказ да се у Врбнику именице *ī* основа уклапају у именице *ā* основа типа *жена*. Зашто? Зато што немамо у косим падежима никаквих потврда о утицају ових именица, то јест, немамо — осим инструментала једине — ниједног падежног облика по обрасцу именица *ā* основа. И из још једног, по нама врло важног, разлога — у генитиву једине евидентна је неједнакост облика, то јест, свака од ове две категорије именица сачувала је своје старе облике, упор. ген. једн.: *lokve, crikve, žukve : vodi, ruki, glavi, steni* и др. Именице меке варијанте типа *zemja* (ген. *zemje*) нису могле утицати на именице *ī* основа из истог разлога из којег нису наметнуле своје *-e* у генитиву једине именицама типа *жена*. Пресудно је ту, дакле, чување разлике између облика именица са тврдом основом, с једне стране, и именица са меком основом, с друге стране.

d) Номинативи на *-vi*, које налазимо још у ст. сл. језику и у цркв. сл. језику — тумачени су на различите начине. Сви се слажу у једном — *v* је у тим облицима из косих падежа. Мишљења се разилазе када је у питању наставак *-i*. По нама, ово *-i* је настало аналошки према именицама **bъči, *goži, dli* из истог деклинационог типа, које се због мекоће претходног сугласника нису могле завршавати на *-y*.

e) У генитиву су ове именице сачувале стари завршетак *-e*. Дужина на том *-e*, која је посведочена у материјалима из добрињског говора добијена је из заменичке деклинације — ст. сл. *оје, еје* дало је *ē*.

f) Стари облици акузатива нису сачувани. Данас у врбничком и добрињском говору у функцији тога падежа, без изузетка, налазимо облике номинатива једине. Управо та околност — наметање облика номинатива једине у акузатив једине, по нама, је други важан момент који је омогућио чување те старе деклинације у овим говорима. Да су некадашњи облици акузатива преузели и функцију номинатива, ове би именице прешле потпуно у деклинацију *ī* основа — као што се десило у руском језику.

g) Од осталих падежа пада у очи инструментал једине који се код свих именица женског рода у овим говорима завршава на *-in* — завршетак именица *ā* основа. Најзад, у локативу једине уместо очекиваног завршетка *-e* налазимо, без изузетка, *-i* — наставак добијен према именицама *ī* основа.

Милан Сџакић

Резюме

Милан Стакић

СКЛОНЕНИЕ ИМЁН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ ПРАСЛАВЯНСКИХ Ū-ОСНОВ В ГОВОРАХ ВРБНИЦКИХ И ДОБРИНСКИХ НА ОСТРОВЕ КРКЕ

В современных врбницких и добринских говорах на острове Крк, сохранилось в большинстве падежей единственного числа древнее склонение существительных *ŭ* основ, как, например: им. *loki*, род. *lokve*, дат. *lokvi*; функция винительного падежа перешла на именительный — *loki*; в творительном падеже все существительные женского рода имеют общее окончание *-un* (*lokvin* как *ženun* и *kostun*), тогда как в предложном падеже вместо ожидаемого окончания *-e*, появляется без исключения окончание *-i* — *lokvi* под влиянием *i* основ. В именительном падеже кроме упомянутых форм на *i* (< *y*), которые наиболее часты, встречаются и формы на *-v-i* (*lokvi*) где *-v-* из косвенных падежей, а окончание *-i*, по нашему мнению, проник из существительных того же типа, но с мягким согласным в основе, типа: **bъči*, *dli*, **gъži*, как и некоторые из форм на *-va* — *lokva* которые по всей вероятности перешли из других говоров Крка, где они встречаются.

Факт сохранения различий в формах родительного падежа единственного числа существительных *ā* и *iā* основ: *vodi*, *ruki* : *zemje*, *duše* не допускал включение существительных *ŭ* основ в склонение существительных типа *žena*, а распространение форм именительного на винительный, не позволило включение этих существительных в группу существительных прежнего склонения *i* основ.